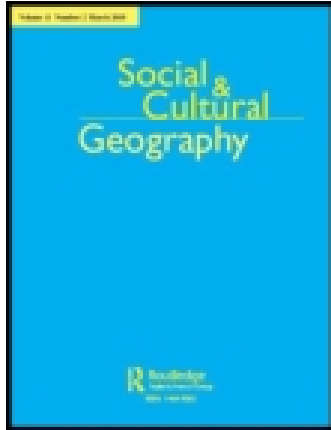

This article was downloaded by: [Charles University in Prague]

On: 06 October 2014, At: 04:45

Publisher: Routledge

Informa Ltd Registered in England and Wales Registered Number: 1072954 Registered office: Mortimer House, 37-41 Mortimer Street, London W1T 3JH, UK

Social & Cultural Geography

Publication details, including instructions for authors and subscription information:

<http://www.tandfonline.com/loi/rscg20>

Social and cultural geography in the Czech Republic: under pressures of globalization and post-totalitarian transformation

Martin Hampl^a, Petr Dostál^a & Dušan Drbohlav^a

^a Department of Social Geography and Regional Development, Faculty of Science, Charles University in Prague, Albertov 6, Prague 2, 128 43, Czech Republic E-mail:

Published online: 31 Aug 2007.

To cite this article: Martin Hampl, Petr Dostál & Dušan Drbohlav (2007) Social and cultural geography in the Czech Republic: under pressures of globalization and post-totalitarian transformation, *Social & Cultural Geography*, 8:3, 475-493, DOI: [10.1080/14649360701489029](https://doi.org/10.1080/14649360701489029)

To link to this article: <http://dx.doi.org/10.1080/14649360701489029>

PLEASE SCROLL DOWN FOR ARTICLE

Taylor & Francis makes every effort to ensure the accuracy of all the information (the "Content") contained in the publications on our platform. However, Taylor & Francis, our agents, and our licensors make no representations or warranties whatsoever as to the accuracy, completeness, or suitability for any purpose of the Content. Any opinions and views expressed in this publication are the opinions and views of the authors, and are not the views of or endorsed by Taylor & Francis. The accuracy of the Content should not be relied upon and should be independently verified with primary sources of information. Taylor and Francis shall not be liable for any losses, actions, claims, proceedings, demands, costs, expenses, damages, and other liabilities whatsoever or howsoever caused arising directly or indirectly in connection with, in relation to or arising out of the use of the Content.

This article may be used for research, teaching, and private study purposes. Any substantial or systematic reproduction, redistribution, reselling, loan, sub-licensing, systematic supply, or distribution in any form to anyone is expressly forbidden. Terms & Conditions of access and use can be found at <http://www.tandfonline.com/page/terms-and-conditions>

Country report

Social and cultural geography in the Czech Republic: under pressures of globalization and post-totalitarian transformation

Martin Hampl, Petr Dostál & Dušan Drbohlav

Department of Social Geography and Regional Development, Faculty of Science,
Charles University in Prague, Albertov 6, Prague 2, 128 43, Czech Republic, ksgrr@natur.cuni.cz,
dostal@natur.cuni.cz, drbohlav@natur.cuni.cz

Introduction

In the last two decades there has been an important shift towards studies of socio-cultural issues in most of the social sciences and also in human geography. This thematic shift has been brought about through a number of circumstances. First there have been accelerated interactions and interdependences in the world system which have increased as economic, social and cultural relationships have come to stretch worldwide. Globalization processes have led to new social inequalities and have also been reflected in science, politics and the lives of citizens. Simultaneously, there has been growing tensions among some socio-cultural macro-systems of the current world (civilizations in conceptions of Huntington 1996, or Krejčí 2004) that cannot be understood purely in terms of differentiations in economic development level, but in terms of a deeper and long-term articulation of mass

value orientations and attitudes, and thus through socio-cultural embedding of actual economic and political behaviour. It seems that interactions and interdependences in the current world system have led to a scale shift in perception of differences from the level of 'between nations' to the one of 'between civilizations' (Dostál and Hampl 2000). Changing conditions of economic growth and mass value orientations of populations in the rich 'western' civilization are of specific significance and tend to increase importance of subjective factors (human and social capital), on the one hand, and articulation of post-materialist value orientations, on the other (Inglehart 1997). The stress now put upon globalization processes tends to emphasize external pressures as the source of social and cultural changes taking place in individual countries.

Second, there have been pressures of post-totalitarian (or post-communist) transformation. The collapse of the communist bloc at

the end of the 1980s brought a fundamental change of historical importance and affected deeply also the social and cultural circumstances in the Czech Republic. Since the 1989 fall of the Iron Curtain there has been an institutionalizing democratic political system of the open society and an economic system with a diversified structure of property forms in which the private sector and market-driven structure of resource allocation perform pivotal roles (Kornai 2005). From the point of view of social geography it is necessary to understand that this deep institutional transformation has importantly influenced differentiations in social, economic and environmental conditions of the country and regions concerned. The geopolitical artificial division of the continent has not prevented the inertia of historically created differentiation in European space. Of course, the changeability of the societal subsystems (political, economic and socio-cultural structures) has appeared to be highly differentiated also in the case of the Czech Republic.

In a highly simplified way it is possible to sketch an order among principal societal subsystems in accordance with the rank order of decreasing changeability of their organization and processes. It seems that under pressures of the post-totalitarian transformation and globalization processes the changeability of subsystems has been decreasing as follows: (1) political and economic, (2) social, (3) cultural, and (4) socio-geographical structure. The geographical structure is understood in the narrow sense of territorial location of population and economic and other activities, and formation of a hierarchy of centres or networks within the physical infrastructure (Dostál and Hampl 1994a). The post-totalitarian (post-communist) transformation processes have obviously been inter-related and simultaneously present in the historical process of revolutionary or radical

change, yet they must analytically be separated and evaluated. The indicated decreasing changeability in different subsystems of the societal fabric makes clear the crucial importance of our understanding of the character and the time-axis of general development of current Czech society and its geographical differentiation. Because only in the framework of such an integral understanding is it possible to sketch in a more adequate way the legacy of various distortions that occurred in the country under the totalitarian regime.

Third, it has been important to incorporate into Czech socio-geographical research the pressures resulting from the shift from the industrial society and economy towards the post-industrial societal and economic structures. The post-industrial stage brings further acceleration of economic development and a broadly conceived democratization process in society. It is recognized that the development of post-industrial society is closely connected with the globalization processes. There is an increasing qualitative differentiation among metropolises in integrating European space and the creation of supra-national hierarchies of so-called world cities (Taylor 2004). There is the change in the character of relationships within the settlement system as indicated by increasing intensity and speed of contacts. The leading urban centres have become transactional cities (Gottmann 1983) based on information-orientated activities of the quaternary sector. With post-industrial evolution of employment and societal fabric the leading city of the national city system—the capital city of Prague and its agglomeration—plays the role of a gateway-city for establishing transnational linkages with other world cities and countries and attracts many international contacts from outside the state. This internationalization function is crucial in particular

in the post-totalitarian countries of Central Europe as the foundation for significant expansion. Accordingly, the extraordinary dynamics of the Prague agglomeration is utilized in the diffusion of economic and socio-cultural development impulses within the national city system (Dostál and Hampl 1994a, 1994b; Drbohlav and Sýkora 1997; Sýkora 1994). This post-industrial development of the national urban system has also had similar features in other post-communist countries in Central Europe (Dostál 2000a; Musil 1993).

It is crucial to understand that these globalization processes and the post-totalitarian and post-industrial transformations take place simultaneously and their interacting pressures contribute importantly to the complexities of the changing geographical organization of Czech society. The globalization processes and the post-industrial transformation are changes that are taking place with different intensities in all regions of the world system. However, the pressures of the post-totalitarian transformation are obviously specific factors in the post-communist countries and confront the research with additional intricacies in studies of their societies and their geographies. Accordingly, it is necessary to respond to the complex character of the object of study of research and consider research interests in social and cultural geography in a wider context of general conceptualizations and research problems of geography.

Changing themes in Czech socio-geographical studies

The changes outlined above are reflected in research orientations of social sciences in the Czech Republic and have garnered

fundamental shifts in research attitudes. Former theoretical schemes concerning the functioning of society and emphasizing simplified economic conceptions (see *homo economicus*) are currently criticized and assessed as inadequate (and not functioning) in respect to much more complex societal reality. Indeed, such theoretical schemes are often condemned. This a secondary reason for the shift of research interests towards social and cultural factors and experiences. This shift has obviously brought a number of 'unpleasant' methodological complications that have been expressed in post-modern approaches: an excessive emphasis given to the relative nature of theoretical claims, rejection of any general order of explanatory hypotheses, dominance of critique, strong subjective and normative orientation of assessments, etc. This orientation is largely reflecting the extraordinary complexity of social reality (i.e. subject matter of social sciences), but in principle, such a direction of research is not correct. The main problem is the partial character of individual conceptions or approaches and the lack of connections between them (Dostál and Hampl 1995; Hampl 2000a).

These problems are also characterizing current research in human geography and in some respects even more than in other sciences. It is a convention and to name the geography of society differently: it is named human geography in Anglo-American geography, cultural geography in Germany, and, for example, social geography in the Czech Republic or in the Netherlands. It is necessary to note that the current (post-totalitarian) identification of the social and the human in Czech geography has been sometimes criticized, but it can be seen as a reaction to the impact of soviet geography in the past when the geography of society was officially identified with economic geography. Since

1989 the term social geography has been used which is free of ideological positions and 'social' is understood to be close to research themes concerned with societal development. Human and cultural themes were associated in the usual orthodox Marxist perspective with so-called societal superstructure.

It has been indicated above that socio-geographical research has to be characterized by its wider thematic orientations and an orientation on more synthetic assessments. This is especially true in respect to Czech social geography that is conceived as human geography. This can be documented by reference to the fact that nearly half of the articles published in the two most important Czech geographical journals in the last fifteen years consider socio-geographical themes. The post-1989 development has been a dynamic and even dramatic one due to two circumstances. First, the political changes of the societal system ended the separation of Czech geography from the world community of geographers and also brought the abolition of totalitarian ideological barriers that were making free research impossible. Second, changes in societal reality took place and, in consequence, there emerged new research themes.

The post-1989 Czech socio-geographical research has primarily been catching up with current trends in international research in social geography, in particular with post-positivist approaches. In a simplified way one can point to a shift in research activity from descriptions of localization of phenomena towards analyses of (distributions) of problems, and further from studies of objects towards studies of subjects and their interest orientations, and also from studies of 'hard' indicators to studies of 'soft' characteristics. From the methodological viewpoint one can say, in terms of the critical realism of Sayer

(1992), that the socio-geographical studies have tended in part to supplement extensive research by intensive research. Nevertheless, major changes in theoretical conceptions and their alternatives occurring in international research have mostly been noted within Czech geography, but not further elaborated. There has been dominant stress upon empirical research and a sceptical approach to theoretical, speculative conceptualization. Perhaps, such an approach has largely been a positive one, because it has enabled significant applied research. We indicated in the introduction that post-1989 socio-geographical research has been engaged in studies concerning the new extensive themes of the post-totalitarian transformation. The geography of societal transformation has become a core of the research and it has provided also an integrating theme due to the complex character of the transformation processes. Moreover, this new complex theme is also new for world geography, because the post-totalitarian transformation processes are historically unique, but they have also been very important for understanding of the era of globalization processes (Dostál 1998; Dostál and Hampl 2000; Hampl et al. 2001).

Considering more narrow thematic delineations two groupings of research and resulting publications of Czech social geographers can be distinguished. First, there have been studies with a synthetic character that have been concerned with overall structure and development of the geographical organization of society (regionalization, hierarchy of the national settlement system and regional structure, etc.), such as a recent study by Hampl (2005). Second, there have been collective studies following a complex approach focused on analyses of mutual influences between major components of the socio-geographical system. The two approaches have often been

combined (see Hampl et al. 1996, 1999, 2001) and concerned with the whole territory of the Czech Republic. Similar approaches have been used at higher geographical levels of analysis considering the transformations across post-communist countries (Dostál 1998) or at the world system level (Novotný 2003). There have also been studies of relatively small regions in the Czech Republic that have attempted to follow a similar approach (Anděl 2002).

The outcomes of the studies have brought a number of expected insights: a determining role of settlement and regional hierarchy in respect to differentiation in development dynamics, a turn in geopolitical and geo-economic attractiveness of macro-position (West–East gradient in societal development), an increased importance of the selective character of regional development (increasing effectiveness of market mechanisms in combination with reactions on ineffective equalitarian economic development from the totalitarian era), etc. The analyses of the transformation processes gradually resulted in a distinction between two foundations of the transformation processes. First, there have been the specific geographically differentiating conditions of the ‘short-term’ post-totalitarian transformation in a narrower sense, i.e. a rectifying transformation (Dostál and Hampl 1996). Second, there have been the differentiating conditions of the ‘long-term’ post-industrial transformation (Hampl 2005). In the former case, there were concerned tendencies in geographical redistribution of economic activity (more dynamic development in metropolitan areas having a progressive economic base and a relative shrinking of output in regions with heavy industrial sectors). In the latter case, there took place a qualitative reevaluation of economic effects based on a more diversified economic base of

regions and increasing importance of human and social capital, etc. A dualistic approach is also concerned with the ‘geography of transformation’. On the one hand, there has been research considering the geography of societal transformation focused on specification and explanation of geographical factors conditioning territorial differentiation in society (territorial units and corresponding communities) from the viewpoint of transformational success. On the other hand, there has been research considering the transformation of geographical organization of society in a narrow sense and studying changes in regional influence of urban centres, qualitative functional changes in settlement and regional hierarchy, etc. (Hampl 1994). In simple terms of indicators the difference between the two types of studies can be illustrated by the difference between assessments of differentiation in sets of territorial units by analyses of economic level (GDP per inhabitant) or analyses of territorial intensity of economy (GDP per square kilometre).

Another group of studies is a more heterogeneous collection of research publications with specific thematic orientations. These studies are conceptually associated with more complex research efforts and explanations. Most of the studies have been concerned with problems of settlement and population development, the traditional main themes of Czech social geography. However, the transformation processes have stressed the importance of some research questions, in particular the questions considering areas characterized by the highest dynamics of changes. First of all, the dynamic areas have been metropolitan areas and specifically central parts of cities (commercialization, internationalization, etc.) and suburbanization areas (Drbohlav and Sýkora 1997; Sýkora 2001; Vaishar 2002). The research concerning

the urban cores of the largest cities has shown, in particular in Prague, important impacts of the globalization processes changing urban structures (Sýkora 1994). Suburbanization processes were, under the communist regime, suppressed in a 'planned' way (one can even speak of a political counter-metropolization; see Dostál and Hampl 1993, 1994a) and currently have been resulting in significant changes in the geographical order of migration flows (Sýkora and Čermák 1998). Migration processes represent a specific research theme. This research concerns geographical patterns of internal migration (Čermák 1999, 2001; Drbohlav and Blažek 1992; Šašek 1991), and since 1989 also increasing volume and intensity of international migration (Drbohlav 2001, 2003; Drbohlav and Čermák 1998; Janská and Drbohlav 1999). Internal migration studies are specific in the Czech Republic, because they have indicated not only 'natural' and expected processes such as suburbanization, but they have also shown long-lasting deformation of housing markets (state regulations) resulting in decreasing migration mobility of inhabitants since 1989. The extensive migration research is also important from a methodological viewpoint, because it includes systematic behavioural methods and qualitative tools of intensive research.

Research activities considering other socio-geographical themes are more limited and have been studying specific phenomena (e.g. unemployment—Tomeš 1996; demographic structures—Bartoňová 1999) or wider, but in terms of the transformation processes less relevant themes relating to countryside (Kubeš 2000), recreation (Pásková 2001) and so-called second housing (Vágner et al. 2004). Seemingly limited attention has been given to Czech rural geography, especially peripheral areas. In general, it is possible to characterize

most of the Czech geographical studies concerned with peripheral areas as largely belonging to the field of cultural geography. The studies overlap with the research interest of new regional geography and this makes their characterization less clear.

Old and new themes in Czech cultural geography

Despite the difficulties in the specification of themes in cultural geography due to their overlapping with research themes in social, historical and traditional regional geography, it is possible to distinguish in Czech geography three major directions of research in cultural geography. Two directions have a more integral character and correspond to original ('old') cultural geography and a 'new' conception of so-called new regional geography. A third direction includes research concerning specific cultural phenomena such as religious and nationality structures, local cultural traits, etc.

The first direction is a long research tradition that started in the totalitarian period. It largely uses a rich database on detailed territorial structure of land use in the entire territory of the Czech Republic. Thus the core of this research has been changing land use and land cover and, in consequence, this orientation has tended to limit traditional directions of cultural geography, i.e. studies on cultural landscape. Systematic construction of the land use database has been a time-consuming affair that currently provides information on more than 10,000 elementary territorial units covering the national territory. Initial studies had a descriptive character providing an inventory and also choosing a sample of smaller territories (Bičík 1991) and testing methods and possibilities of data

interpretation (Bičík 1993). In a gradual way the whole territory was covered in a historical perspective starting with data from 1845 (Bičík et al. 1996). The order of the database has made it possible, among other things, to specify land use changes at different scale levels and to consider their associations with various natural and societal factors.

These studies have resulted in two types of synthetic outcomes. First, there have been specified separate stages and corresponding historical driving forces or conditions (Bičík et al. 2001). The specification of different periods using less-known indicators has contributed to further understanding of general conceptions of theory of development stages, giving emphasis to historical specific aspects of territorial differentiation in the Czech Republic (post-war transfer of population, extensive industrial development and impacts of collectivization of agriculture in the totalitarian period, shrinking agricultural production in the post-totalitarian period, impacts of suburbanization processes, etc.). A second corresponding synthetic outcome has been the specification of periods in interactions between society and the natural environment (Bičík 1995, 1997). The contributions of this direction of research in cultural geography have had also a wider context, because they have been connecting, on the one hand, the themes of human geography with the themes of physical geography (landscape ecology) and, on the other hand, with environmental history and historical geography (Jeleček 1999).

The second research direction is the study of sparsely populated regions with lower settlement intensities and lower socio-economic level. These regions are peripheral in terms of their locations in the national territory, but also in terms of economic, social and historical developments given specific aspects

of development in border regions of the Czech Republic. The main focus is on questions of identities of regions and local communities and their conditioning by continuity in (socio-) cultural development, respectively by discontinuity, because these phenomena and processes have been gaining in importance during the post-totalitarian transformation and tend to differentiate between successful and unsuccessful peripheral areas, influence their stability and have impacts on capacities to use endogeneous resources of their further development. The reasons for these research interests can be indicated as follows:

- 1 Societal transformation in the post-totalitarian period has led to a selective territorial development and polarization between core and peripheral territories of the country. Given the limited development potential in the periphery, the attractiveness of local or micro-regional communities has gained in importance as a development factor.
- 2 The identity formation in local and regional communities is increasingly important in connection with reintroduction of territorial self-government that has become the main representative of articulated interests in political, social, cultural and economic affairs.
- 3 A specific feature of socio-cultural territorial differentiation in the Czech Republic is the difference in the character of the border regions and the inner parts of the territory due to post-war changes (transfer of German-speaking population and insufficient re-settlement by largely Czech population). In spite of six decades of continuity, the differences still are significant.
- 4 The post-totalitarian societal changes and the accession of the Czech Republic to the European Union have changed

considerably the relative positions of border regions and some of them have become areas of intensive supra-national integration processes at the micro-regional level (cross-border co-operation, establishment of Euroregions, etc.).

In the last few years a large research project has been carried out concerned with border regions and resulting in team publications (Jeřábek 1999; Jeřábek et al. 2004). The research was particularly focused on the ways in which citizens and local institutions reflect European integration processes at the lower scales of territorial structures, the development of mutual relationships and the attitudes of citizens separated by state borders, barrier effects of borders, etc. Given the geographical and historical-cultural complexities of the border territory there have been some research efforts specifying its delineation (Chromý 2000; Hampl 2000b; Marada 2001). This research has considered not only significant differences between the border regions and the inner parts of the national territory, but also the differences between the border regions and so-called inner peripheries, i.e. some less-developed micro-regions in more central parts of the country, have been studied. Such comparative research has resulted in debates on issues of regional identity and suitable study methods (Chromý 2003a; Kuldová 2005). The more synthetic character of the studies concerned with peripheral regions resulted in a wider assessment including development of cultural landscape and using the database on historical and current changes in land use (Chromý 2003b; Chromý and Janů 2003). It seems that a gradual integration has been taking place in Czech cultural geography between the old and new themes of this field.

The last grouping of studies concentrates on the formation of local or regional culture in

rural (Zemánek 2003) or border (Daněk 2000) localities or micro-regions or on problems of nationalities in the Czech Republic (Daněk 1993; Siwek 1996). There are studies concerned with socio-pathological phenomena (Danielová 2003), and also studies considering the territorial aspects of religious beliefs of the inhabitants (Daněk and Štěpánek 1992; Havlíček 2003). It must be noted that the current research is more orientated on the actual transformation processes in the Czech Republic and focusing on problems of regional (economic) development. There is still apparent a certain lagging behind in the consolidation of Czech democratic society of the post-industrial type (e.g. research in feminist geography is still absent). Some of the publications considering also questions of cultural geography are more orientated on actual political issues in the field of political geography: political regionalism (Kostecký 2001), regional differentiation in the national electorate (Jehlička and Sýkora 1991; Kostecký and Čermák 2004), ethno-national political mobilization and fragmentation of communist federations (Dostál 1999), or mass value orientations and public opinion concerning integration processes across the enlarging European Union (Dostál 2000b, 2001, 2002; Dostál and Markusse 2001).

Concluding remarks

In the last few decades a shift in human geography research has taken place. First, an emphasis has been given to studies on the differentiation of a variety of subjects and associated decision-making processes. Second, there has been an attempt to indicate societal imbalances and inequalities and critical assessment of their causes. There has also been increasing attention paid to the

deeper conditions of actual economic and political behaviour of societal subjects, and thus socio-cultural embeddedness of behaviour. These themes have been contributing to a strengthening of social geography and cultural geography in the framework of human geography. In the case of cultural geography one can speak of a certain revitalization of this research field. Nevertheless, the increasing importance of themes of social geography and cultural geography is largely limited to the scope of human geography. From the standpoint of development of the geographical discipline, however, these research orientations have been bringing

post-positivist research interest and directed human geography towards social sciences (see Johnston, Gregory and Smith 1994). However, in view of the development of other social sciences, human geography occupies a marginal position.

Acknowledgements

This paper was carried out with the financial support of Research Programme No. MSM 0021620831 sponsored by the Ministry of Education, Youth and Sport of the Czech Republic.

Sociální a kulturní geografie v České republice: v období globalizace a post-totalitní transformace

Martin Hampl, Petr Dostál & Dušan Drbohlav

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Albertov 6, Praha 2, 128 43, Česká republika, ksgrr@natur.cuni.cz, dostal@natur.cuni.cz, drbohlav@natur.cuni.cz

Úvod

V posledních dvou desetiletích dochází v převážné části společenských věd, a také v humánní geografii k výraznému rozvoji studia sociální a kulturní problematiky. Tento tématický posun má řadu příčin. Primární úlohu zde pochopitelně má samotný vývoj společenské reality, a to v dvojitým smyslu. Zrychlené propojování světového systému, a

tedy globalizační proces vede k aktivizaci sociálních nerovnoměrností i k jejich zesílení reflexi ve sféře vědy, politiky i občanského života. Zároveň dochází ke konfrontaci jednotlivých sociokulturních makrosystémů (civilizací v pojetí Huntingtona 1996 nebo Krejčího 2004), jejichž rozdílnosti nelze posuzovat čistě podle ekonomické vyspělosti, nýbrž i podle hlubších a dlouhodobě utvářených hodnotových postojů, a tedy podle sociokulturních

zakořeněností jejich aktuálního ekonomického a politického chování. Propojování světa tak vede k měřítkovému posunu ve vnímání i v aktivizaci odlišností z úrovně “mezi národy” na úroveň “mezi civilizacemi” (Dostál a Hampl 2000). Specifický význam mají dále proměny podmíněností ekonomického růstu i hodnotových postojů obyvatel v nejbohatší “západní” civilizaci: zvýšený význam subjektivních faktorů (lidský a sociální kapitál) na jedné straně a formování post-materialistické hierarchie hodnot na straně druhé (Inglehart, 1997). Důraz je dále nutno klást na globalizační tendence, které se stávají zdrojem sociálních a kulturních změn v jednotlivých zemích.

Na druhém místě se jedná o významné důsledky post-totalitní transformace. Kolaps komunistického bloku na konci 80. let minulého století přinesl změny zásadního historického významu a promítl se pochopitelně i do sociálních a kulturních podmínek v České republice. Pád železné opony otevřel cestu k vytváření demokratického systému otevřené společnosti a k tržně orientované ekonomice s dominancí privátní formy vlastnictví (Kornai 2005). Z hlediska sociální, resp. Humánní geografie měla tato institucionální transformace významný vliv na diferenciaci sociálních, ekonomických a environmentálních podmínek jak v celé zemi, tak v jednotlivých regionech. Také se ukázalo, že umělé, resp. Dočasné bipolární rozdělení kontinentu dokázalo jen velmi omezeně překonat inercií dlouhodobě utvářené diferenciaci evropského prostoru. Proměnlivost jednotlivých společenských subsystémů byla a je ovšem různá i v případě České republiky.

Velmi zjednodušeně lze hovořit o následující posloupnosti hlavních společenských subsystémů v dynamice proměn, v jejich proměnlivosti: (1) politický a ekonomický, (2) sociální, (3) kulturní, a (4) sociogeografický.

Sociogeografický subsystém je chápán v užším pojetí jako územní distribuce obyvatelstva, ekonomiky a dalších navazujících aktivit a zejména jako formování hierarchie center a sítí infrastruktury (Dostál a Hampl 1994a). Post-totalitní transformační procesy bývají obvykle hodnoceny jako zásadní (revoluční) historické změny, avšak rozsah a hloubka těchto změn byla v jednotlivých subsystémech odlišná. Právě geografická organizace společnosti vykazovala vysokou míru inercie.

Na třetím místě je nezbytné zdůraznit souběžnost post-totalitní a post-industriální transformace u sociálních a ekonomických struktur, což má velký význam pro orientaci sociogeografického výzkumu. Post-industriální vývoj přináší další ekonomický, ale i široce chápaný demokratizační rozvoj. Je spojen i s prohlubováním globalizačních tendencí. Z geografického pohledu proto dochází ke kvalitativní proměně hierarchie metropolitních areálů integrující evropský prostor a k formování nadnárodního, resp. globálního systému tzv. světových velkoměst (Taylor 2004). V rámci systému osídlení jsou rozvíjeny v první řadě formy vztahové organizace a je prohlubována vnitřní propojenost a organičnost tohoto systému. Hlavní centra zvyšují svůj význam nadále, avšak v první řadě prostřednictvím svých řídicích a transakčních funkcí (Gottmann 1983). Zejména to platí pro hlavní města, která posilují nadnárodní vazby a jsou postupně začleňována do globální hierarchie velkoměst. Jejich úloha v procesu internacionalizace je výjimečně významná právě v post-totalitních střeoevropských zemích, jak to dokládá vývoj Prahy. Praha a její metropolitní region vykazují nejvyšší dynamiku rozvoje a zároveň působí jako východisko primárních impulsů rozvoje celého národního systému (Dostál a Hampl 1994a, 1994b; Drbohlav a Sýkora 1997; Sýkora 1994). Obdobná je působnost

hlavních měst i v dalších post-totalitních zemích (Dostál 2000a; Musil 1993).

Je nutné zdůraznit, že popisované globalizační, post-industriální i post-totalitní změny/procesy probíhají souběžně, a to při vzájemném intenzivním ovlivňování. Výsledkem je neobyčejná složitost současného vývoje geografické organizace české společnosti. Post-industriální vývoj a navazující globalizační procesy se pochopitelně prosazují v úrovni regionální velmi diferencovaně. V případě post-totalitních zemí je však složitost změn dále umocněna specifickými podmínkami jejich aktuální společenské transformace. To vše se promítá i do studia sociální a kulturní geografie, a to především ve smyslu zvýšeného důrazu na postižení širšího kontextu u podmínek a souvislostí aktuálních vývojových změn.

Tématické proměny českého sociogeografického studia

Všechny uváděné proměny se pochopitelně promítají do výzkumné orientace sociálních věd v České republice a přinášejí zásadní změny do výzkumných přístupů. Někdejší teoretická schémata fungování společnosti, v nichž dominovaly zjednodušené ekonomické konstrukce (viz princip homo oeconomicus), jsou kritizována jako neadekvátní (a nefungující) vůči řádově složitější sociální realitě, resp. jsou přímo odsuzována. To je také druhá—sekundární, resp. odvozená—příčina posunu výzkumných zájmů směrem k sociálním a kulturním faktorům a projevům. Tento posun přináší ovšem i řadu epistemologicky „nepříjemných“ komplikací koncentrovaně vyjádřených v post-moderních přístupech—přílišná relativizace, odmítání řádu, převažující kritičnost, zesílená subjektivizace a normativní orientace hodnocení apod. I když je

nepochybně tato orientace do značné míry určována neobyčejnou složitostí sociální reality, tj. předmětu poznání společenských věd, je to orientace v zásadě nesprávná. Podstata problému spočívá v parciálnosti jednotlivých koncepcí/přístupů a v jejich nedostatečném propojování (Dostál a Hampl 1995; Hampl 2000a).

Všechny diskutované problémy jsou charakteristické i pro současný vývoj humánní geografie, a to v řadě ohledů ve zvýšené míře. Je důsledkem konvence, jaký zastřešující termín je převážně používán pro geografii společnosti: humánní geografie v anglosaské sféře, kulturní geografie ve sféře německé a sociální geografie např. v „české“ nebo nizozemské národní geografii. V posledním případě je vhodné poznamenat, že současně převládající ztotožnění sociálního a humánního v české geografii, byť již často kritizované je důsledkem jakéhosi boje s přebíráním sovětských modelů v době totality: oficiální ztotožnění společenské geografie s geografii ekonomickou bylo tímto způsobem postupně v publikačních aktivitách geografů překonáno a po roce 1989 nahrazeno širší a alternativnější (ideologicky volnější či svobodnější) koncepcí sociální geografie (s tím, že „sociální“ bylo spíše prosaditelné díky svému celospolečenskému smyslu než humánní nebo kulturní, které byly příliš svazovány s tzv. společenskou nadstavbou v marxistickém modelu společnosti).

Jak již bylo konstatováno v úvodní části je pro sociogeografický výzkum charakteristický široký tématický záběr, který je v řadě ohledů orientován k syntetickým hodnocením. Ve zvýšené míře to platí pro českou sociální geografii, která je převážně ztotožňována s celou humánní geografii. Dokládá to i skutečnost, že téměř polovina článků ve dvou nejvýznamnějších českých geografických časopisech v posledních 10—15 letech byla

věnována právě sociogeografické tematice. Jak již bylo v úvodu naznačeno, tento vývoj byl po roce 1989 dynamický a možno říci i dramatický v důsledku dvou základních příčin. Prvou byla pochopitelně změna společenského systému a s tím spojené odstranění jak izolace naší geografie od geografie světové, tak i totalitních ideologických bariér znemožňujících svobodné bádání. Důsledkem politické změny byla i druhá příčina tematického posunu, tj. změna společenské reality samotné, a tedy samotného předmětu sociogeografického studia. Změnily se tedy jak možnosti a podněty výzkumu, tak i reálné sociogeografické struktury a procesy.

V obecné úrovni vývoje českého sociogeografického poznání dochází po roce 1989 v prvé řadě k dohánění a k postupnému sladění se světovými trendy, speciálně s alternativami post-pozitivistické geografie. Zjednodušeně lze konstatovat přesun těžiště studia od popisu rozmístění jevů k analýzám (rozmístění) problémů, od studia objektů ke studiu subjektů a jejich zájmové orientace a návazně pak od studia „tvrdých“ charakteristik ke studiu charakteristik „měkkých“. Metodicky je tak doplňován extenzivní výzkum výzkumem intenzivním (ve smyslu rozlišení Sayera 1992). Nicméně hlavní světové proměny teoretických koncepcí a jejich alternativ byly českou geografii převážně jen vnímány, ale nikoliv hlouběji rozvíjeny. Všeobecně převládal důraz na empirický výzkum a nadále přetrvával spíše skeptický postoj k teoretickým spekulacím, což však mělo pravděpodobně spíše pozitivní důsledky (především v aplikační oblasti). Pokud jde o specifické rysy vývoje geografického studia po r. 1989 je oprávněně zdůraznit „vytvoření“ nového velkého tématu, tématu post-totalitní transformace, které nabízel široké uplatnění i pro geografii. Geografie společenské transformace se dostává nejen do jádra výzkumu, ale plní do značné míry i integrační funkci díky komplexní povaze této

transformace. Je to navíc „nové téma“ i z pohledu světové geografie, neboť transformační procesy jsou v řadě ohledů historicky unikátní a také byly velmi důležité pro pochopení éry globalizace (Dostál 1998; Dostál a Hampl 2000; Hampl a kol. 2001).

Z hlediska užšího tematického vymezení je vhodné nejprve odlišit dvě skupiny výzkumů resp. odpovídajících publikací českých sociálních geografů. Prvou představují jednak synteticky zaměřené studie postihující celkovou strukturu a vývoj geografické organizace společnosti (regionalizace, hierarchie sídelní a regionální apod.)—takovou je např. studie Hampla (2005), jednak práce s komplexním záběrem, převážně kolektivní díla—které v rámci „společného záměru analyzují vývoj a vzájemné ovlivňování hlavních složek sociogeografického systému. Často jsou oba tyto druhy zaměření kombinovány (Hampl a kol. 1996, 1999, 2001) a to především v úrovni celostátních hodnocení. Do jisté míry obdobně byly však zpracovány i měřítkově vyšší geografické soustavy (např. soubor post-totalitních zemí—Dostál 1998), a to včetně úrovně globální (Novotný 2003). Totéž se ovšem týká i relativně malých regionů i rámci České republiky (např. Anděl 2002).

Výsledky těchto studií přinesly řadu, převážně ovšem očekávaných zjištění: podmiňující úloha sídelní/regiónální hierarchie z hlediska diferenciaci „úspěšnosti“ vývoje územních jednotek, obrat v geopolitické a geoekonomické makropolitické atraktivitě (revitalizace západo-východní zonality), zvýraznění selektivní orientace regionálního vývoje (prosazení tržních mechanismů v kombinaci s reakcemi na neefektivní a nivelizačně podporovaný vývoj ekonomiky v totalitním období) aj. Analýzy transformačních procesů vedly postupně k rozlišení dvojí podstaty transformace samotné, resp. k rozlišení kombinovaného spolupůsobení

specifických podmíněností „krátkodobé“ post-totalitní transformace v úzkém slova smyslu, tj: transformace nápravového typu (Dostál a Hampl 1996), a obecných podmínek současně nastartované „dlouhodobé“ transformace post-industriální (Hampl 2005). V prvním případě se jedná především o tendence geografické redistribuce ekonomiky (rozvoj metropolitních areálů s progresivní ekonomickou strukturou a naopak útlum oblastí těžkého průmyslu), v případě druhém o kvalitativní přehodnocování ekonomických efektů (zvýšený význam lidského a sociálního kapitálu apod.). O dualistickém pojetí je však možno hovořit i u samotné „geografie transformace“. Na jedné straně je zkoumána geografie společenské transformace, která směřuje k nalezení a vysvětlení geografických faktorů podmiňujících územní diferenciaci společnosti (územních jednotek a odpovídajících komunit) z hlediska transformační úspěšnosti. Na straně druhé je studována transformace geografické organizace společnosti v užším slova smyslu, tj. změny v regionální působnosti středisek, kvalitativní proměny sídelní a regionální hierarchie apod. (Hampl 1994). Zjednodušeně oba přístupy ilustruje rozdílnost v hodnocení diferenciaci územních celků buď podle ekonomické úrovně (např. HDP/obyv.) nebo podle územní intenzity ekonomiky (např. HDP/km²).

Druhou skupinu studií představuje více heterogenní soubor specializovaně zaměřených prací. V tomto případě jsou zřejmě návaznosti na komplexně koncipovaná sledování, a to zvláště v částech věnovaných interpretaci a vysvětlování výsledků analýz. Většina prací se navíc váže k problematice osídlení a obyvatelstva, která je již tradičně v jádru pozornosti české sociální geografie. Transformační procesy zvýraznily ovšem význam jen některých otázek, a to zejména otázek

vázaných na areály s nejvyšší dynamikou změn. K těm patří na prvním místě metropolitní oblasti (a to nejen rozvojové) a v jejich rámci pak zejména centrální části velkých měst (komercializace, internacionalizace atd.) a suburbanizační zóny (Drbohlav a Sýkora 1997; Sýkora 2001; Vaishar 2002). V případě sledování center velkoměst, a speciálně Prahy, jsou zřetelně postiženy i dopady globalizace na změnu u společensky nejvýznamnějších územních struktur (Sýkora 1994). Suburbanizační procesy, které byly za socialismu „plánovitě“ utlumeny (je oprávněné hovořit o kontrametropolizaci— Dostál a Hampl 1993 1994a) vyvolaly i významné změny v geografickém uspořádání migračních toků (Sýkora a Čermák 1998). Migrační procesy ovšem představují i další specifickou tematiku aktuálních výzkumů. Platí to jak pro vývoj geografického uspořádání vnitrostátní migrace (Čermák 1999, 2001; Drbohlav a Blažek 1992; Šašek, 1991), tak i pro po roce 1989 rychle narůstající intenzitu migrace zahraniční (Drbohlav, 2001, 2003; Drbohlav a Čermák 1998; Janská a Drbohlav 1999). Význam studia vnitrostátní migrace je v řadě ohledů v poměrech České republiky specifický, neboť postihuje nejen „přirozené“ a očekávané procesy typu suburbanizace, ale i důsledky přetrvávajících deformací na bytovém trhu: výrazný pokles migrační mobility obyvatelstva aj. Rozsah výzkumné činnosti migrační problematiky je přínosný i ve všeobecném metodologickém smyslu, neboť právě v jeho rámci jsou aplikovány a dále rozvíjeny behaviorální přístupy a nástroje intenzivního výzkumu.

Výzkumné aktivity u ostatních sociogeografických problematik jsou podstatně omezenější. Zde se převážně jedná o parciální jevy (např. nezaměstnanost—Tomeš 1996; demografické struktury—Bartoňová 1999) nebo o širší, ale méně závažnou tematiku venkova (Kubeš 2000) a navazující problematiky

rekreace (Pásková 2001) a tzv. druhého bydlení (Vágnér a kol. 2004). Omezená pozornost věnovaná českou sociální geografii venkovu, resp. periferním prostorům je však jen zdánlivá v důsledku zvoleného uspořádání tohoto sledování. Všeobecně je totiž možno považovat většinu českých geografických studií periferních oblastí za spíše kulturně—geografického než sociogeografického typu. Průnikový charakter těchto prací—a to i ve smyslu spojitosti s novou regionální geografii—ztěžuje jejich oborové zařazení.

Stará a nová témata v české kulturní geografii

Navzdory obtížím se specifikací kulturně—geografické tematiky, a to až již z důvodu její průnikovosti se sférou sociogeografickou, historickogeografickou a tradiční regionálně geografickou nebo z důvodu její mimořádné různorodosti je možné hovořit v případě české geografie o třech hlavních zaměřeních kulturně geografického výzkumu. Prvé dva mají integrální povahu a odpovídají jednak původní („staré“) koncepci kulturní geografie a jednak koncepci „nové“ korespondující s novou regionální geografii. Třetím typem jsou výzkumy parciálních kulturních/kulturně geografických jevů a procesů—náboženské a národnostní struktury, lokální kulturní specifika apod.

Prvé zaměření výzkumu má nejdelší tradici, neboť započalo ještě v totalitním období. V řadě ohledů byla jeho podnětem bohatá, byť nedostatečně zpracovaná, datová základna o struktuře využití ploch pro celé území České republiky. V jádru studia byla tudíž problematika land use a land cover, což pochopitelně značně zužovalo hlavní zaměření tradiční kulturní geografie, tj. zkoumání kulturní krajiny. Časově náročné zde bylo i system-

atické uspořádání datové základny, která v současnosti zahrnuje přes 10 tisíc elementárních územních jednotek pokrývajících celé území státu. Prvotní studie měly převážně popisný (inventarizační) charakter, byly zaměřeny na modelová území (např. Bičík 1991) a na metodiku zpracování a interpretace výchozích dat (Bičík 1993). Postupně došlo k vyhodnocení celého českého prostoru, a to v širokém historickém záběru, neboť časovým východiskem byl již rok 1845 (Bičík a kol. 1996). Vhodné uspořádání datové základny umožnilo mimo jiné postihnout řádovostně/měřítkovou diferenciaci vývoje strukturace užití země a zhodnocení souvislostí těchto změn s rozmanitými faktory přírodními i společenskými.

Toto studium vyústilo do syntetických prací dvojího typu. Prvým bylo rozlišení dílčích etap a odpovídajících hybných sil/podmínek změn (Bičík a kol. 2001). Tato etapizace obohatila prostřednictvím málo známých nebo málo dostupných indikátorů obecné představy vyplývající z teorie stádií a zároveň zdůraznila historická specifika vývoje našeho národního území (poválečná národnostní výměna obyvatelstva, extenzivní průmyslový vývoj a dopady kolektivizace zemědělství v totalitním období, útlum zemědělství v post –totalitní transformaci). Druhým—v řadě ohledů korespondujícím—syntetickým výstupem byla i etapizace vývoje interakcí společnosti a přírody (Bičík 1995, 1997). Přínosy tohoto směru kulturně geografického výzkumu měly i širší kontext, neboť propojovaly humánně geografickou problematiku s problematikou fyzickogeografickou (krajinná ekologie, resp. geoekologie) na jedné straně a příspěvky k environmentalizaci historie a historické geografie (Jeleček 1999) na straně druhé.

Druhou základní tematiku představuje studium regionů s nízkou intenzitou osídlení a s

podprůměrnou socioekonomickou úroveň, a tedy regionů periférních ve smyslu polohovém, ekonomickém, sociálním, ale také historickém vzhledem k specifčnosti vývoje českého pohraničí. Do těžiště pozornosti se totiž dostávají otázky identity regionů a lokálních komunit a jejich podmíněnost (socio)kulturní vývojovou kontinuitou, resp. diskontinuitou, neboť právě tyto jevy a procesy mají klíčový význam pro transformační úspěšnost/neúspěšnost periférních prostorů, pro jejich stabilizaci i pro aktivizaci endogenních zdrojů jejich dalšího rozvoje. Důvody zvýšeného badatelského zájmu o tyto otázky jsou následující:

- 1 Společenská transformace v post-totalitním období vede zákonitě k selektivnímu územnímu vývoji a k prohlubování polarit jádrových a periférních prostorů. Při omezeném rozvojovém potenciálu periférie nabývá na zvýšeném významu aktivita lokálních/mikroregionálních komunit, jakožto rozvojového faktoru.
- 2 Zvláštní důležitost nabývá proces formování lokální a regionální autoidentifikace lokálních a regionálních komunit v souvislosti s obnovou územní samosprávy, která se stává základním představitelem zájmů těchto komunit v politickém, sociálním, kulturním i ekonomickém slova smyslu.
- 3 Specifickým rysem sociokulturní územní diferenciacie České republiky je výrazný rozdíl v charakteru pohraničí a vnitrozemí v důsledku poválečných proměn (odsun obyvatelstva německé národnosti a nedostatečné dosídlení novým, byť převážně českým, obyvatelstvem). Navzdory značnému časovému odstupu nebyly diference tohoto typu dosud dostatečně potlačeny.
- 4 V souvislosti se společenskými změnami a později i se vstupem České republiky do EU se staly navíc pohraniční regiony i prostorem intenzivních nadnárodních integračních

procesů mikroregionálního řádu—rozvoj přeshraniční spolupráce, vytváření euroregionů apod.

V průběhu posledních let byl realizován rozsáhlý výzkum pohraničních oblastí prezentovaný řadou—převážně kolektivních—publikací (Jeřábek 1999; Jeřábek a kol. 2004 atd.). Sledovány byly zejména reflexe obyvatelstva a lokálních institucí na evropské integrační procesy v úrovni měřítkově nižších územních struktur, vývoj vzájemných vztahů a postojů občanů oddělených státní hranicí, změny v propustnosti hranic apod. Vzhledem ke geografické a historicko-kulturní složitosti a proměnlivosti situace v pohraničí byla zvláštní pozornost věnována i samotnému vymezování pohraničí (HAMPL 2000b; Chromý 2000; Marada 2001). Hledány byly nejen podstatné rozdíly mezi vnitrozemím a pohraničím, ale i rozdíly mezi pohraničními a vnitrozemskými periférními—relativně zůstávajícími—mikroregiony (problém tzv. vnitřní periférie). Tato srovnání se stala podkladem obecnější diskuse problematiky regionální identity a metodiky příslušného studia (Chromý 2003a; Kuldová 2005). Synteticky orientované studium problematiky periférních regionů vedlo dále k rozšíření hodnocení i o vývoj kulturní krajiny a k využívání výsledků výzkumu dlouhodobých změn ve využití země (Chromý 2003b; Chromý a Janů 2003). Postupně dochází v české kulturní geografii k propojování obou základních tématických okruhů, tj. staré i nové koncepce kulturně geografického výzkumu.

Poslední skupina prací se soustřeďuje na výzkum formování lokální/regionální kultury ve venkovských (Zemánek 2003), resp. pohraničních (Daněk 2000) lokalitách či mikroregionech nebo na problémy spjaté s národnostní strukturou České republiky

(Daněk 1993; Siwek 1996). Výjimkou jsou práce o kulturně patologických jevech (Danielová 2003) a o geografických aspektech religiozity obyvatelstva (Daněk a Štěpánek 1992; Havlíček 2003). Současná situace odpovídá aktuálnímu transformačnímu vývoji v České republice, kdy jsou v těžišti pozornosti především otázky regionálního—v první řadě ekonomického—rozvoje. Nadále je zřetelné i zpoždění ve vytváření české demokratické společnosti post-industriálního typu (viz např. absence témat feministické geografie). Řada publikací zahrnujících i kulturně geografické otázky je pak více zaměřena k aktuálním politickým, resp. politicko-geografickým problémům: politický regionalismus (Kostecký 2001), regionální orientace voličů (Jehlička a Sýkora 1991; Kostecký a Čermák 2004), etnicky podmíněná politická mobilizace a fragmentace komunistických federací (Dostál 1999), postoje u nás i v ostatních zemích EU k evropským integračním procesům (Dostál 2000b, 2001, 2002; Dostál a Markuse 2001).

Závěrečné poznámky

V posledních desetiletích dochází ve výzkumu v humánní geografii k výraznému posunu. Na jedné straně je kladen důraz na studium zájmové diferenciací subjektů a na navazující rozhodovací procesy, na straně druhé je snahou odhalovat společenské nerovnováhy a kriticky hodnotit jejich příčiny. Postupně se také zvyšuje pozornost věnovaná hlubším podmíněnostem aktuálního ekonomického a politického chování společenských subjektů, a tedy sociokulturní zakořeněnosti tohoto chování. To vše přispívá k posílení pozice sociální geografie i geografie kulturní v rámci humánní geografie. V případě kulturní geografie je dokonce oprávněné hovořit o její

revitalizaci. Nicméně zvýšený význam socio-geografické a kulturně geografické tematiky je převážně omezen rámcem samotné humánní geografie. Z hlediska celé geografie přinášejí totiž post-positivistické tendence jednosměrný přesun humánní geografie ke společenským vědám (viz např. Johnston, Gregory a Smith 1994). Z hlediska samotných sociálních věd zůstává pozice humánní geografie nadále okrajová.

Poděkování

Příspěvek je jedním z výstupů Výzkumného záměru MSM 0021620831 financovaného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

References/Literatura

- Anděl, J. (2002) Sociogeografické proměny Ústecka v období transformace, *Geografie—Sborník ČGS* 107: 63–76.
- Bartoňová, D. (1999) Vývoj regionální diferenciací věkové struktury se zřetelem k územním rozdílům ve vývoji reprodukce v České republice, *Geografie—Sborník ČGS* 104: 13–23.
- Bičík, I. (1991) Stav, vývoj a výhled využití ploch okresů Liberec a Jablonec, *Geografie—Sborník ČGS* 96: 230–239.
- Bičík, I. (1993) Contribution to the assessment of changes in land use (on an example of recreational environs of Prague), *Acta Universitatis Carolinae—Geographica* 28(2): 21–34.
- Bičík, I. (1995) Possibilities of long-term Human–Nature interaction analysis: the case of land use changes in the Czech Republic, in Simmons, I.G. and Mannion, A.M. (eds) *The Changing Nature of the People–Environment Relationship: Evidence from a Variety of Archives*. Prague: Faculty of Science, Charles University, pp. 47–60.
- Bičík, I. (1997) Long-term human–nature interaction analysis: the case of land-use changes in the Czech Republic 1845–1990, in Himiyama, Y. and Crissman, L.

- (eds) *Information Bases for Land Use/Cover Change Research*. Asahikawa: Fujita Insatan, pp. 13–19.
- Bičík, I., Götz, A., Jančák, V., Jeleček, L., Mejsnarová, L. and Štěpánek, V. (1996) Land Use/land cover changes in the Czech Republic 1845–1995, *Geografie—Sborník ČGS* 101: 92–109.
- Bičík, I., Jeleček, L. and Štěpánek, V. (2001) Land-use changes and their social driving forces in Czechia in the 19th and 20th centuries, *Land Use Policy* 18: 65–73.
- Čermák, Z. (1999) Distinctive features of migration in the Czech Republic as part of the transformation of Central European countries, in Hampl, M. (ed) *Geography of Societal Transformation in the Czech Republic*. Prague: Faculty of Science, Charles University, pp. 209–222.
- Čermák, Z. (2001) Vývoj migrační mobility v devadesátých letech v České republice, in Hampl, M. (ed) *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Prague: Faculty of Science, Charles University, pp. 87–98.
- Chromý, P. (2000) Historickogeografické aspekty vymezování pohraničí jako součást geografické analýzy, *Geografie—Sborník ČGS* 105: 63–75.
- Chromý, P. (2003a) Formování regionální identity: nezbytná součást geografických výzkumů, in Jančák, V., Chromý, P. and Marada, M. (eds) *Geografie na cestách poznání*. Prague: Faculty of Science, Charles University, pp. 163–178.
- Chromý, P. (2003b) Memory of landscape and regional identity: potential for regional development of peripheral regions, in Jeleček, L., Chromý, P., Janů, H., Miškovský, J. and Uhlířová, L. (eds) *Dealing with Diversity*. Prague: Faculty of Science, Charles University, pp. 246–256.
- Chromý, P. and Janů, H. (2003) Regional identity, activation of territorial communities and the potential of the development of peripheral regions, *Acta Universitatis Carolinae—Geographica* 38(1): 105–117.
- Daněk, P. (1993) Moravian and Silesian nationalities: a new phenomenon in the ethnic map of the Czech lands?, *GeoJournal* 30: 249–254.
- Daněk, P. (2000) Existuje politická kultura českého pohraničí?, *Geografie—Sborník ČGS* 105: 50–62.
- Daněk, P. and Štěpánek, V. (1992) Územní diferenciaci náboženského vyznání obyvatel Českých zemí 1930–1991, *Geografie—Sborník ČGS* 97: 129–145.
- Danielová, K. (2003) Rasismus a xenofobie v České republice, *Geografie—Sborník ČGS* 108: 115–129.
- Dostál, P. (1998) Democratization, economic liberalization and transformational slump: a cross-sectional analysis of twenty-one postcommunist countries, *Environment and Planning C: Government and Policy* 16: 281–306.
- Dostál, P. (1999) Ethnicity, mobilization and territory: an overview of recent experiences, *Acta Universitatis Carolinae—Geographica* 34(2): 21–34.
- Dostál, P. (2000a) The European spatial development perspective and the accession countries: polycentric guidelines versus uneven spatial development, *Informationen zur Raumentwicklung* 3/4: 183–192.
- Dostál, P. (2000b) Reintegrating Central European region: challenges of trans-border spatial development, *Acta Universitatis Carolinae—Geographica* 35(1): 21–38.
- Dostál, P. (2001) Rozšiřování Evropské unie a veřejné mínění: naděje pro Českou republiku?, in Hampl, M. (ed) *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Prague: Faculty of Science, Charles University, pp. 191–210.
- Dostál, P. (2002) EU enlargement and the public opinion on the Czech Republic: an explanatory analysis, *Geografie—Sborník ČGS* 107: 121–138.
- Dostál, P. and Hampl, M. (1993) Territorial organization of society: Czechoslovak development, in Bennett, R.J. (ed.) *Local Government in the New Europe*. London: Belhaven Press, pp. 259–277.
- Dostál, P. and Hampl, M. (1994a) Development of an urban system: general conception and specific features in the Czech Republic, in Barlow, M., Dostál, P. and Hampl, M. (eds) *Territory, Society and Administration. The Czech Republic and the Industrial Region of Liberec*. Amsterdam: University of Amsterdam, pp. 191–224.
- Dostál, P. and Hampl, M. (1994b) Changing economic base of Prague: towards new organizational dominance, in Barlow, M., Dostál, P. and Hampl, M. (eds) *Development and Administration of Prague*. Amsterdam: University of Amsterdam, pp. 191–224.
- Dostál, P. and Hampl, M. (1995) Geographical organization and societal development: searching for an integral approach, *Acta Universitatis Carolinae—Geographica* 30(1/2): 21–42.
- Dostál, P. and Hampl, M. (1996) Transformation of East-Central Europe: general principles under differentiating conditions, in Carter, F.W., Jordan, P. and Rey, V. (eds) *Central Europe After the Fall of the Iron Curtain. Geopolitical Perspectives, Spatial Patterns and Trends*. Frankfurt am Main: Europäische Verlag der Wissenschaften, pp. 113–128.
- Dostál, P. and Hampl, M. (2000) Globalisation: processes of integration and multi-polarisation, *Acta Universitatis Carolinae—Geographica* 35(1): 5–20.

- Dostál, P. and Markuse, J.D. (2001) Westward geopolitical orientation and public opinion: explaining visions across post-communist countries, *Migracijske i etničke teme* 17: 327–352.
- Drbohlav, D. (2001) Mezinárodní migrace v České republice v kontextu evropských integračních procesů, in Hampl, M. (ed) *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Prague: Faculty of Science, Charles University, pp. 99–126.
- Drbohlav, D. (2003) Immigration and the Czech Republic (with a special focus on the foreign labor force), *International Migration Review* 37: 194–224.
- Drbohlav, D. and Blažek, J. (1992) Typologie a podmíněnost migrace obyvatelstva podle okresů České republiky, *Geografie—Sborník ČGS* 97: 209–231.
- Drbohlav, D. and Čermák, Z. (1998) International migrants in Central European cities, in Enyedi, G. (ed.) *Social Change and Urban Restructuring in Central Europe*. Budapest: Akadémiai Kiadó, pp. 87–108.
- Drbohlav, D. and Sýkora, L. (1997) Gateway cities in the process of regional integration in Central and Eastern Europe: the case of Prague, *Migration, Free Trade and Regional Integration in Central and Eastern Europe*. Vienna: Verlag Österreich, pp. 215–237.
- Gottmann, J. (1983) *The Coming of the Transactional City*. College Park: University of Maryland.
- Hampl, M. (1994) Environment, society and geographical organization: the problem of integral knowledge, *GeoJournal* 32: 191–198.
- Hampl, M. (2000a) *Reality, Society and Geographical/Environmental Organization: Searching for an Integrated Order*. Prague: Faculty of Science, Charles University.
- Hampl, M. (2000b) Pohraniční regiony České republiky: současné tendence rozvojové diferenciaci, *Geografie—Sborník ČGS* 105: 241–254.
- Hampl, M. (2005) *Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext*. Prague: Faculty of Science, Charles University.
- Hampl, M. (1996) *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Prague: Faculty of Science, Charles University.
- Hampl, M. (ed) (1999) *Geography of Societal Transformation in the Czech Republic*. Prague: Faculty of Science, Charles University.
- Hampl, M. (ed) (2001) *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Prague: Faculty of Science, Charles University.
- Havlíček, T. (2003) Religiózní struktury a procesy v makroregionech světa, in Jančák, V., Chromý, P. and Marada, M. (eds) *Geografie na cestách poznání*. Prague: Faculty of Science, Charles University, pp. 150–162.
- Huntington, S. (1996) *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon and Schuster.
- Inglehart, R. (1997) *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic, and Political Changes in 43 Societies*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Janská, E. and Drbohlav, D. (1999) Reemigrace Volyňských Čechů, *Geografie—Sborník ČGS* 104: 106–121.
- Jehlička, P. and Sýkora, L. (1991) Stabilita regionální podpory tradičních stran v českých zemích (1920–1990), *Geografie—Sborník ČGS* 96: 81–95.
- Jeleček, L. (1999) Environmentalizace historické geografie, historiografie a historický land use, *Historická geografie* 30. Praha: Historický ústav AV ČR.
- Jeřábek, M. (ed.) (1999) *Geografická analýza pohraničí ČR*. Working Papers, 11/1999. Prague: Sociological Institute of the Academy of Sciences of the Czech Republic.
- Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T. (eds) (2004) *České pohraničí. Bariéra nebo prostor zprostředkování?* Prague: Academia.
- Johnston, R.J., Gregory, D. and Smith, D.M. (eds) (1994) *The Dictionary of Human Geography* (third edition). Oxford: Blackwell.
- Kornai, J. (2005) The great transformation of Central Eastern Europe, presidential address, 14th World Congress of the IEA, August
- Kostecký, T. (2001) *Vzestup nebo pád politického regionalismu?* Working Papers 9/2001. Prague: Sociological Institute of the Academy of Sciences of the Czech Republic.
- Kostecký, T. and Čermák, D. (2004) Vliv teritoriálně specifických faktorů na formování politických orientací voličů, *Sociologický časopis* 40: 469–487.
- Krejčí, J. (2004) *The Paths of Civilization. Understanding the Currents of History*. New York: Palgrave Macmillan.
- Kubeš, J. (ed.) (2000) *Problémy stabilizace venkovského osídlení ČR*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.
- Kuldová, S. (2005) Příspěvek ke kulturně geografickému výzkumu: možnosti hodnocení kulturních aspektů pomocí statistických metod, *Geografie—Sborník ČGS* 110: 300–314.
- Marada, M. (2001) Vymezení periferních oblastí a studium jejich znaků pomocí statistické analýzy, *Geografie—Sborník ČGS* 106: 12–25.

- Musil, J. (1993) Urban systems in post-communist societies in Central Europe: analysis and prediction, *Urban Studies* 30: 899–905.
- Novotný, J. (2003) Sociogeografická diferenciacie súčasného sveta, *Geografie—Sborník ČGS* 108: 14–35.
- Pásková, M. (2001) Udržitelný rozvoj“ cestovního ruchu, *Geografie—Sborník ČGS* 106: 178–195.
- Šašek, M. (1991) Migrace v Severočeském kraji v letech 1983–1988, *Geografie—Sborník ČGS* 96: 219–229.
- Sayer, A. (1992) *Method in Social Science. A Realistic Approach*. London: Hutchinson.
- Siwek, T. (1996) *Česko-polská etnická hranice*. No. 97. Ostrava: Skripta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis.
- Sýkora, L. (1994) Local urban restructuring as a mirror of globalization processes: Prague in the 1990s, *Urban Studies* 31: 1149–1166.
- Sýkora, L. (2001) Proměny prostorové struktury Prahy v kontextu postkomunistické transformace, in Hampl, M. (ed) *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Prague: Faculty of Science, Charles University, pp. 127–166.
- Sýkora, L. and Čermák, Z. (1998) City growth and migration patterns in the context of ‘communist’ and ‘transitory’ periods in Prague’s urban development, *Espace, Populations, Sociétés* 3: 405–416.
- Taylor, P. (2004) *World City Network*. London: Routledge.
- Tomeš, J. (1996) Specifická nezaměstnanost v České republice v regionálním srovnání, *Geografie—Sborník ČGS* 101: 278–295.
- Vágner, J., Fialová, D. (eds) (2004) *Regionální diferenciacie druhého bydlení v Česku*. Prague: Faculty of Science, Charles University.
- Vaishar, A. (2002) Development of the settlement system in the Ostrava agglomeration and possibilities of its restructuring, *Geografie—Sborník ČGS* 107: 171–188.
- Zemánek, L. (2003) Lokální kultura v životě našeho venkova, in Jančák, V., Chromý, P. and Marada, M. (eds) *Geografie na cestách poznání*, Prague: Faculty of Science, Charles University, pp. 124–149.